

MA'NAVIY BARKAMOL INSONNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQANING AHAMIYATI

Mamatqulov Abdulxamid,
Mamatqulov Oybek Abdulxamidovich,
Mamatqulova Maxfuza Abdulxamidovna
Sirdaryo viloyati, Guliston shahar
Guliston ixtisoslashtirilgan san'at maktabi
“Xalq cholgʻulari” yoʻnalishi oʻqituvchilari

Har bir xalqning milliy musiqa merosi uning xis tuygʻularini dunyo qarashini, yurak dardini ifodalab berishdek kuchga egadir. Qaysi bir xalq boʻlmasin oʻzining qadimiy milliy merosini sevsa ardoqlasa oʻrgansa va oʻzidan boshqalarga xam oʻrgatsa unday komil inson oʻsha milliy musiqadan zavqlanadi va eʼzozlaydi.

Boshqa xalqlar singari oʻzbek xalqining musiqa merosi xam qadimiydir. Bu musiqiy merosimizda oʻzbek xalqiga mos boʻlgan milliy anʼanalar, laparlar, xonishlar, aytishuvlar, yallalar, xalpalalar, mavrigiylar, maqomlar, joylarga xos boʻlgan maxalliy uslublarda oʻz aksini topgan.

Oʻzbekiston mustaqillikka erishgandan soʻng, barcha ijtimoiy-maʼnaviy sohalarda boʻlgani kabi, musiqa sohasida ham avvalo milliy anʼanalarimizni, merosimizni asrab-avaylash va rivojlantirish jarayoni boshlandi. Bu hol oʻtgan davrlarda erishilgan muvaffaqiyatlarni, toʻplangan badiiy qadriyatlarni milliylik va umuminsoniylik nuqtai nazaridan, umumbashariy qadriyatlar ustuvorligiga asoslangan holda taraqqiy ettirish imkoniyatini yaratdi.

Binobarin, mustaqillik tufayli milliy musiqa madaniyatimiz oʻzining azaliy manbalaridan kuch olib, milliy ruhiyatni, maʼnaviy kamolotni shakllantirishga xizmat qila boshladi, zamonaviy janrlar bilan boyigan holda xalqimizni yangi jamiyat qurishga ruhlantirmoqda.

Musiqqa shunday vositaki, u yangi avlod tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi, inson ruhiy olamiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, tinglovchi dunyo qarashini shakllantiradi. Aynichoqda u insonning ma'naviy ehtiyojlarini qondiradi, his-tuyg'ularini boyitadi.

Inson hayotida qo'shiqning hamisha o'z o'rni, o'z vazifasi mavjud u ermakka to'qilmagan, havasga aytilmagan, bekorchilikdan eshitilmagan: qo'shiq kishilarni yashashga, kurashga chorlagan, mehnatga, muhabbatga ruhlantirgan, dardu qayg'usiga malham, baxtu quvonchiga sherik bo'lgan. Qo'shiqning xalq orzu-armonlarining ifodasi, xalq ruhiyatining ko'zgusi hisoblanishi shundan.

Insonning go'zallik tuyg'usini taraqqiy ettirmay turib, ma'naviy barkamol inson haqida gapirib bo'lmaydi.

To ki odamzod o'zini qurshab turgan tashqi olamda, o'zi yashayotgan jamiyatda, o'zi bilan muloqotda bo'layotgan kishilarda tarixan shakllangan va muayyan davrda amal qilinayotgan badiiy ijod namunalarida mujassamlashgan go'zallikni his qilaolmas ekan, hech qachon ma'naviy barkamol inson darajasiga ko'tarila olmaydi.

Musiqqa anashu nozik tuyg'ularni shakllantirish va tarbiyalashning qudratli vositalaridan biridir.

Shaxsni kamol toptirishda musiqqa madaniyatining o'rni va ahamiyatini ochib berish, birinchidan, inson va uning mohiyati masalasini, ikkinchidan, ma'rifatlilik ko'lamini, uchinchidan, ma'naviy kamolotda musiqqa ega bo'lgan imkoniyatlarni aniqlash demakdir.

Sharq mutafakkirlari musiqqa doir alohida risolalar yozib qoldirganlar. Ular Sharq musiqqa madaniyati va uning o'ziga xos badiiy-estetik va tarbiyaviy mohiyati haqida ajoyib fikr-mulohazalar bayon etganlar.

Musiqaning inson ma'naviyatiga ta'siri haqida so'z ketganda buyuk Sharq mutafakkiri Forobiyni eslamay iloj yo'q. Forobiy qomusiy olim bo'lish bilan birga buyuk musiqashunos ham edi. Uning musiqqa ilmi sohasidagi faoliyati faqat nazariy qarashlar bilan chegaralanib qolmasdan, amaliy ifodasini ham topgan. Forobiyning

o‘z davri uchun yangilik bo‘lgan musiqa asbobi yaratgani, mohir sozanda va bastakor sifatida tanilgani haqida rivoyatlar ko‘p.

Forobiy o‘zining “Musika haqida katta kitob” asarida musiqani uch turga ajratadi. Uning fikricha, bir xil musiqa insonga huzur-halovat baxsh etadi, ikkinchi xili esa ehtirolarni qo‘zg‘ab, jo‘shqin qiladi va, nihoyat, uchinchi xil musiqa borki, o‘yga toldiradi, fikrlashga, tafakkur qilishga majbur etadi. Shunday qilib, Forobiy musiqaning rivojlanish bosqichlarini, uning inson ruhiga u yoki bu holda ta’sir qilishini, ma’naviy oziq berib, uni yaxshi ishlarga ruhlantirishini, xursandchilik va qayg‘uda odamga hamdam bo‘la olishini va, nihoyat, musiqa odamni katta ishlarni amalga oshirish uchun kurashga chorlay olishini bashorat qilgan.

Forobiy musiqa ilmini keltirib chiqargan sabablar xususida yozar ekan, musiqaning axloqiy-tarbiyaviy jihatlariga diqqatni jalb etadi. “Bu ilm shu ma’noda foydaliki, –deb yozadi Forobiy “Ixsoal-ulum” asarida – o‘z muvozanatini yo‘qotgan (odamlar) xulqini tartibga keltiradi, mukammallikka etmagan xulqni mukammal qiladi va muvozanatda bo‘lgan (odamlar) xulqining muvozanatini saqlabturadi. Bu ilm tananing salomatligi uchun ham foydalidir, chunki tana kasal bo‘lsa, ruh hams o‘ladi, tana to‘siqqa uchrasa, ruh ham to‘siqqa uchraydi. Shuning uchun ovozlarning ta’siri bilan ruhni sog‘aytirish yordamida tana sog‘aytiriladi, ruh esa o‘z kuchlarining tartibga solinishi va substansiyasiga moslashtirilishi orqali sog‘ayadi”.

Forobiy kuylarning turlari va ularning inson ruhiyatiga ta’siri haqida gapirib, ularni uch turga ajratadi: biri ko‘ngilga lazzat va rohat bag‘ishlaydi; boshqasi birinchi tur kuylar birga qo‘shilib, ko‘ngilni taxayyul bilan boyitadi. Bu jarayonda narsalarning suratlari go‘yoki chizilayotgan yanglig‘ ko‘ngilda gavdalanadi; uchinchi xil kuylar hayvonning lazzati yoki aziyati bilan bog‘liq infiolot va ahvol haqidagi mazmudan tarkib topadi. Bunda inson va tovush chiqaruvchi hayvon tabiatlarida uchraydigan nag‘malardan lazzat yoki aziyat chekish hollari ko‘zda tutiladi.

Abu Ali Ibn Sino qadimgi yunon faylasuflari hamda Forobiyning musiqa to‘g‘risidagi ta’limotlarini chuqur o‘zlashtirgan holda, musiqaning inson ma’naviyati bilan bog‘liq jihatlariga ham katta e’tibor beradi. Olimning fikricha, “musika

hayotbaxsh, olijanob axloqiy xususiyatlarni rivojlantiradi, u insonga xizmat qiladi, uning intellektual va axloqiy qiyofasini shakllantiradi”.

Umuman, musiqa inson tabiatini nechog‘liq o‘zgartirgani, insonning inson bilan o‘zaro aloqasi va munosabatlari naqadar bog‘liq ekanligi Ibn Sinoning “Kitob ash-shifo” risolasining musiqa bo‘limida bayon etiladi.

Demak, Sharq allomalarining musiqa va inson ma‘naviyatiga doir qarashlaridan shu narsa ayon bo‘ladiki, musiqa asarlari kishilarni estetik va axloqiy jihatdan tarbiyalashda beqiyos imkoniyatlarga ega.

Musiqa har davrning ijtimoiy-iqtisodiy va ma‘naviy-mafkuraviy hayotining muhim va ta‘sirchan vositasi bo‘lib kelgan. Musiqa asarlari xalqning ma‘naviy ehtiyojlarinigina qondirib qolmay, balki kishilarning mavjud ijtimoiy tuzumga, jamiyatga, hayotning salbiy hodisalariga nisbatan bo‘lgan qarashlarini ham aks ettirgan.

Ma‘naviy barkamol insonni shakllantirishda musiqaning ahamiyati haqida gap ketganda shuni alohida ta‘kidlash joizki, musiqa asarlarining insonda go‘zallik, ulug‘vorlik, ko‘tarinkilik, tushkunlik, g‘amginlik, hazinlik, ma‘yuslik singari tuyg‘ularni uyg‘otuvchi xususiyatlari mavjud va xuddi manashu jihatlari orqali inson ma‘naviyatga ta‘sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, musiqa insonning umuman hayotga bo‘lgan estetik munosabatlarini kuchaytiradi va noziklashtiradi, ayniqsa, yoshlarning iste‘dodini ro‘yobga chiqarish, axloqan poklanish, hayotga moslashish, biror kasb-hunar egasi sifatida ijtimoiy faollashishiga yordam beradi. Musiqa bilan chinnakam oshno bo‘lgan shaxsning hatto tashqi qiyofasi, hatti-harakati va muomala madaniyatida ham o‘zgarish ro‘y beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoev SH. M. Tanqidiy tahlil, qat‘iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. - T. : “O‘zbekiston”, 2017.
2. Qomus. –Toshkent. 2009, b-103